

12. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. Київ: Ін Юре, 1997. 52 с
13. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 639 с.
14. Могілевський Л.В. Система трудового права України: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 442 с.
15. Рабинович П.Р. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Юрінком, 1994. 389 с.
16. Клемпарський М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків: НУВС, 2004. 224 с.
17. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт.; наук. кер. В.В. Цветко. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.
18. Цветков В.В. Державне управління. Основні фактори ефективності: політико-правовий аспект. Харків: Право, 1996. 312 с.
19. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2009. 208 с.
20. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. 7-е изд. Москва: Республика, 2001. 720 с.
21. Федоров В.В. Лишение права специального природопользования как вид юридической ответственности по экологическому праву: дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1998. 184 с.
22. Самуйлик Н.Н. Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 1997. 24 с.
23. Савин В.Н. Ответственность государственной власти перед обществом. *Государство и право*. 2000. № 12. С. 64–72.

УДК 347.965:347.454.5(477)

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТТЄВІ УМОВИ ТА ПРАВОВУ ПРИРОДУ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Фоміна Оксана Ігорівна,
аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
(Національний університет
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню правової природи та суттєвих умов договору про надання правової допомоги. Автором порівняно законодавче визначення договору в чинному Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та законопроекті «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 06.09.2018 р. № 9055, унесеному Президентом України П.О. Порошенком. Висловлено точку зору щодо доцільності або недоцільності запропонованих у законопроекті змін щодо обраної теми дослідження.

Проаналізовано точки зору різних учених щодо переліку істотних умов договору про надання правничої допомоги. Окрему увагу приділено таким умовам, як назва договору («договір про надання правових послуг», «договір про надання юридичних

послуг», «договір про надання адвокатських послуг», «договір доручення», «договір про надання правничої допомоги»), права та обов'язки адвоката та клієнта (труднощам, що можуть виникнути у разі недосконалого визначення обсягу повноважень адвоката), порядок оплати доручення та здійснення розрахунків (установлено, що окремої уваги потребують: практика виплати адвокату гонорару успіху, що набуває популярності в Україні, та можливість надання правничої допомоги безкоштовно, тобто Pro bono). Обґрунтовано доцільність закріплення суттєвих умов договору на законодавчому рівні, зокрема в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зважаючи на що, запропоновано доповнення до ст. 27 «Форма та зміст договору про надання правової допомоги». Визначено, що запропоновані зміни допоможуть узгодити профільне законодавство відповідно до Конституції України, яка зазнала суттєвих змін у 2016 р., вдосконалити правове регулювання взаємовідносин між адвокатом та клієнтом.

Із метою уникнення дублювання положеннями Правил адвокатської етики від 09.06.2017 р. статей профільного закону щодо договору про надання правничої допомоги, запропоновано зміни до Правил адвокатської етики.

Ключові слова: адвокат, адвокатська етика, адвокатська діяльність, правила адвокатської етики, правнича допомога.

TO THE ISSUE OF THE CONDITIONS AND THE LEGAL NATURE OF THE LEGAL ASSISTANCE CONTRACT

Fomina Oksana Igorevna,

Postgraduate Student at the Department
of Judicial, Law Enforcement
Agencies and Advocacy
(National University "Odessa Law
Academy", Odessa, Ukraine)

The article is about legal nature and essential conditions of the contract on the provision of legal assistance. The author compares the legislative definition of the contract in the current Law of Ukraine "On the Bar and Advocacy" and the Draft Law "On the Bar and Advocacy" No. 9055, filed by the President of Ukraine P. Poroshenko, dated September 6, 2018. The viewpoint about reasonableness or unreasonableness of the proposed changes in the Draft Law is expressed.

The points of view of different scholars concerning the list of essential conditions of the contract on the provision of legal services are analyzed. Particular attention is paid to such conditions as the title of the contract ("contract on the provision of legal services", "contract on the provision of lawyers' services", "contract of assignment", "contract on the provision of legal assistance"), rights and obligations of advocate and client (difficulties that may arise in case of imperfect determination of the extent of the advocate's powers are analyzed), the order of payment between client and advocate (it has been established, that the practice of paying a successful salary is gaining popularity in Ukraine; the possibility of rendering legal services free of charge, Pro bono, was also examined). The reasonableness of fixing the essential conditions of the contract on the legislative level, namely, the Law of Ukraine "On the Bar and Advocacy" "was substantiated (additions to Art. 27 "Form and contents of contract on provision of legal assistance" are proposed). It is determined that the proposed changes will help to harmonize the profile legislation in accordance with the Constitution of Ukraine, which has undergone significant changes in 2016, to improve the legal regulation of the relationship between an advocate and a client.

In order to avoid duplication in the provisions of The Rules of the Advocate's Ethic, dated June 9, 2017, changes to The Rules of the Advocate's Ethic, are proposed.

Key words: Advocate, Advocate's Ethic, Advocacy, The Rules of the Advocate's Ethic, Legal Assistance.

Договір про надання правової допомоги, який одночасно є підставою для здійснення адвокатської діяльності та документом, що посвідчує повноваження адвоката, вже протягом тривалого часу викликає дискусії щодо його правової природи, назви та суттєвих умов. Реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, унесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) та подання до Верховної Ради України Президентом України П.О. Порошенком законопроекту «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 від 06.09.2018 р. надало обраній темі особливої актуальності.

Дослідженням окремих аспектів правової природи договору про надання правової допомоги займалися такі науковці та практики, як Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, В.М. Богославець, В.А. Васильєва, І.В. Головань, К.Г. Книгін, М.В. Кравченко, О.М. Колесніков, П.В. Павліш, В.І. Форманюк, С.Я. Фурса, Г.М. Ярошевська та інші.

Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює, що договір про надання правової допомоги – це домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнтові) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [1, ст. 1].

Законопроект № 9055 із метою узгодження термінології профільного закону відповідно до Конституції України пропонує таке визначення: договір про надання *правничої* допомоги – *договір*, за яким одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується надавати *правничу* допомогу іншій стороні договору (клієнтові) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання *правничої* допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [2, ст. 1].

Отже, проаналізувавши відмінності варто звернути увагу, що, по-перше, законодавець, визначаючи цей договір, робить дублювання, застосовуючи термін «договір», а не «домовленість», як це було раніше. А тому потребує з'ясування різниці між цими двома поняттями. Тлумачний словник української мови визначає домовленість як угоду, досягнуту попередньою розмовою, переговорами, а договір – як взаємне зобов'язання, письмову або усну угоду про права та обов'язки між державами, установами, підприємствами та окремими особами [3]. Звернемо увагу, що дійсне визначення через поняття «домовленість» відповідає ст. 626 Цивільного кодексу України, відповідно до якої договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Незважаючи на те, що інколи ці іменники належать до одного синонімічного ряду, вважаємо доцільним залишити попередній варіант, адже він відповідає положенням Цивільного кодексу України, дія якого поширюється і на договір про надання правничої допомоги.

Досліджуючи Розділ IV Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», присвячений договору про надання правової допомоги, варто звернути увагу на відсутність деталізації особливостей цього виду договору. Звернемо увагу, що Правила адвокатської етики містять більше положень щодо нього, особливо в частині деяких організаційних аспектів. Крім того, погоджуємося з А.М. Бірюковою, яка вказує на необхідність законодавчої регламентації змісту договору про надання правової допомоги. Так, автор до істотних зараховує умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також ті, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди [4, с. 382].

Автори підручника «Адвокатура України», що видано за редакцією С.Я. Фурси та Н.М. Бакаянкової, до істотних умов зараховують назву договору, дату і місце його

укладання, текст договору (предмет договору, права та обов'язки адвоката та клієнта, оплату доручення та порядок здійснення розрахунків, відповідальність сторін і порядок вирішення спорів, термін дії договору та порядок його розірвання, припинення), інші умови, реквізити сторін та їхні підписи [5, с. 645].

Уважаємо за доцільне розглянути деякі з пунктів окремо.

Назва договору. Варто зазначити, що в юридичній літературі щодо нього використовують такі назви, як «договір про надання правових послуг», «договір про надання юридичних послуг», «договір про надання адвокатських послуг», «договір доручення». Зважаючи на запровадження терміна «професійна правнича допомога» у тексті Конституції України (ст. 59), у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 10), у процесуальному законодавстві (наприклад, ст. ст. 16, 66, 132, 134 КАСУ, ст. ст. 15, 70, 133 ЦПКУ, ст. ст. 16, 67, 123 ГПКУ) та необхідності уніфікації термінології, єдиним прийнятним варіантом є така назва договору, як «договір про надання *правничої* допомоги».

Права й обов'язки адвоката та клієнта. У юридичній літературі існує думка щодо складності визначення наперед усього різноманіття дій, які необхідно зробити адвокату для досягнення мети – надання правничої допомоги. Проте погоджуємося з Н.М. Бакаяною, яка зазначає, що кваліфікований адвокат здатен передбачити всі повноваження, які йому будуть необхідні під час виконання договору [6, с. 89], зважаючи на що, бажано не використовувати типові примірники такого договору, а витратити час задля детального визначення всього спектра дій, які необхідно буде зробити задля захисту інтересів клієнта на високопрофесійному рівні.

Оплата доручення та порядок здійснення розрахунків. Правила адвокатської етики (далі – ПАЕ) у ст. 28 «Гонорар» досить детально регламентують порядок сплати та обчислення гонорару, а деякі положення є дублюванням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Убачається доцільним перемістити положення з ПАЕ до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (а ті що дублюють – видалити) адже Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є базовим щодо ПАЕ. Крім того, не можна вважати, що форма або порядок сплати гонорару належать суто до етичного аспекту взаємовідносин між адвокатом та клієнтом.

Набуває популярності практика виплати адвокату гонорару успіху (форма оплати послуг адвоката, за якої адвокат отримує винагороду лише у разі успішного вирішення судової справи (постановлення рішення на користь клієнта) [4]. Зважаючи на це, цей момент, за необхідності, також має бути передбачено у договорі. Визначаючи розмір гонорару, варто звернути увагу на рішення Ради адвокатів України, що роз'яснює, що адвокат має право надавати правову допомогу на добровільних засадах і безоплатно (*Pro bono*), відповідно до законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність на підставі договору про надання правової допомоги, в якому обов'язково має зазначатися про умови надання правової допомоги *Pro bono* без сплати гонорару або з розміром гонорару в 0,00 гривень [7].

Зважаючи на те, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не надає чіткого переліку умов договору, розкриваючи лише деякі положення щодо умов припинення й розірвання договору про надання правової допомоги та гонорару, пропонуємо ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «Форма та зміст договору про надання *правничої* допомоги» викласти у такій редакції:

1. Договір про надання *правничої* допомоги укладається в письмовій формі.
2. Договір про надання *правничої* допомоги може вчинятися усно у разі:

- 1) надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із юридичних питань з врученням клієнту документа, що підтверджує оплату гонорару (винагороди);

2) якщо клієнт невідкладно потребує надання правничої допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин не є можливим (із подальшим укладанням договору в письмовій формі у найближчий можливий строк).

3. Договір про надання правничої допомоги має відповідати положенням цивільного законодавства про договір, присязі адвоката України та Правилам адвокатської етики.

4. Договір про надання правничої допомоги повинен містити такі елементи:

- назву, дату і місце укладання;
- предмет;
- права та обов'язки адвоката та клієнта;
- порядок оплати доручення та здійснення розрахунків;
- відповідальність сторін і порядок вирішення спорів;
- термін дії та порядок розірвання, припинення;
- реквізити сторін, їхні підписи.

Договір може містити інші елементи, що не суперечать чинному цивільному законодавству.

5. Договір про надання правничої допомоги може укладатися на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах. Особливості укладення та змісту договору з адвокатом, який надає безоплатну правову допомогу, встановлюються законом, що регулює порядок надання безоплатної правової допомоги.

Договір про надання правничої допомоги є важливим документом, адже призводить до виникнення, зміни або припинення відносин між адвокатом та клієнтом. Своєчасне та правильне укладання договору є необхідним як для адвоката (який зацікавлений у повній реалізації наданих законодавством прав та можливостей для захисту, представництва свого клієнта, у своєчасному отриманні гонорару за виконану роботу), так і для клієнта (який отримує правові засоби впливу на адвоката у разі порушення ним умов договору або неналежного виконання своїх професійних обов'язків). Крім того, відповідальне та прискіпливе ставлення до деталізації умов договору про надання правничої допомоги не лише допоможе зберегти час, потрібний для внесення в нього змін, але й попередить виникнення ситуації, коли клієнт не зможе отримати професійну правничу допомогу через те, що в договорі не достатньо повно закріплено права адвоката.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: проект закону України № 9055 від 06.09.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557
3. Тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
4. Бірюкова А.М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. – Київ, 2019. 508 с.
5. Адвокатура України: підручник. У 2 кн. Кн. 1. Організація адвокатури (з практикою) / за ред. С.Я. Фурси, Н.М. Бакаянкової; Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Правова єдність, 2016. 864 с. (Процесуальні науки).
6. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Одеса. 2017. 487 с.
7. Щодо можливості надання адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) правової допомоги безоплатно (Pro bono): додаток до рішення Ради адвокатів України № 118 від 23 квітня 2016 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-04-23-r-shennya-rau-118_5735a1d5d7a7a.pdf